

## **La temptació populista de dreta a Europa vista a través del cas de l'FPÖ: estat de cada lloc i interpretació sistèmica**

Patrick Moreau

Patrick Moreau, Investigador del CNRS, especialista en Alemanya i en anàlisi comparativa dels extremismes

***La temptació populista de dreta a Europa vista a través del cas de l'FPÖ: estat de cada lloc i interpretació sistèmica***

©Patrick Moreau

*Edita: Fundació Rafael Campalans  
Via Laietana, 38  
08003 Barcelona  
Tel. 93 319 54 12  
Fax 93 319 98 44  
e-mail: [fundacio@fundaciocampalans.com](mailto:fundacio@fundaciocampalans.com)  
[www.fundaciocampalans.com](http://www.fundaciocampalans.com)*

*Impressió: Anagrafic, S.L. - Tel. 93 372 32 62*

*ISSN: 1138-4514*

*Dipòsit legal: B-47.542-97*

El creixement de la importància del Partit Liberal Austríac (FPÖ), que actualment és la formació populista de dreta que presenta els èxits electorals més clars a l'Europa de l'Oest, i la seva associació amb el govern d'Àustria, és un nou signe dels canvis estructurals que afecten el sistema tradicional de partits en nombroses democràcies.<sup>1</sup>

Cal que no subestimem els efectes polítics i de conducta sobre les societats europees de l'existència de partits de la dreta extremista i populista, que a vegades s'han obert camí electoralment, des de principis dels anys 90: el Vlaams Blok (VB) i el Front National (FNB) a Bèlgica, el Centrumdemokraten a Holanda, el Front National (FN) a França, els Republikaner (REP) a Alemanya, l'Alleanza Nazionale (MSI/AN) i la Lega Nord a Itàlia, la Neue Demokratie a Suècia, l'FPÖ a Àustria, l'Autopartei (principis dels anys 90), la Lega Ticinese o sobretot avui la Union Démocratique du Centre a Suïssa, els Forschriftsparteien a Dinamarca i a Suècia, el Partit Popular danès, s'han convertit en actors més o menys inevitables dels sistemes polítics dels seus països respectius, i roseguen amb ganes l'electorat del conjunt dels partits democràtics. Els efectes internacionals d'aquestes penetracions electorals, tot i que encara són limitats, són ben reals. L'extrema dreta populista i els electors que es deixen temptar per aquesta mena d'opció saben que els seus vots ja no es perden i que està naixent una *eurodreta* per sobre de les divisions organitzatives, dels diferents tipus d'arrelaments socials o històrics, i de la diversitat de les referències ideològiques.<sup>2</sup>

A Dinamarca, Àustria o Suïssa, els partits i els líders populistes extremistes han començat a atraure els electors perquè en la seva propaganda aborden temes que, si hem de creure els sondejors, fa massa temps que les grans formacions democràtiques han deixat de banda. Entre els temes mobilitzadors utilitzats per l'extrema dreta populista hi ha: l'americanització de les grans ciutats amb l'aparició de guetos, de bandes i d'una criminalitat cada vegada més present, les amenaces ecològiques, la reculada de les llengües nacionals, la *decadència* dels costums i la crisi de la cèl·lula familiar, l'expansió de les màfies internacionals, l'arribada massiva d'estrangers incontrolats provinents de l'Europa de l'Est i dels països del Tercer Món, la multiplicació dels quals comporta problemes d'integració social i de finançament de l'esmentada immigració (jubilacions, sistema de sanitat, educació, etc.). D'altra banda, la modernització de les societats i l'increment de la mobilitat que

---

1 *Vegeu la taula rodona "El nacional-populisme a Europa", congrés de Rennes 1999 de l'Associació Francesa de Ciències Polítiques, 2000.*

2 *Per als àmbits alemanys: Moreau, Patrick: L'extrême droite allemande de 1945 à nos jours, Paris 1994; Le Freiheitliche Partei Österreich, parti national-libéral ou pulsion austro-fasciste?, a: Pouvoirs, núm. 87, tardor 1998, pàgines 61 a 82.*

s'exigeix als actors econòmics, la globalització dels intercanvis i de les interaccions econòmiques i de presa de decisions són factors d'inquietud. En el cas de la construcció europea, són nombrosos els europeus que temen un reforçament de la burocratització centralitzada, la desestabilització econòmica de sectors industrials sencers i de les regions que en depenen, la desaparició de les monedes nacionals en benefici d'un Euro que s'afebleix dia a dia, així com també la reducció de les prestacions socials al nivell més baix dels socis europeus.

És evident que algunes d'aquestes pors no tenen cap fonament; malauradament, d'altres sí, que en tenen. En general, actualment els partits democràtics no estan en condicions de respondre, clarament i sistemàticament, als interrogants plantejats, perquè els reptes als quals s'han de respondre encara no han estat completament formulats: el futur dels països de l'Est i el mecanisme d'integració d'uns quants d'aquests països a Europa, per exemple, encara no ha estat regulat. Les elits polítiques democràtiques han entès molt bé el perill, però encara no saben com protegir-se'n eficaçment. D'aquesta manera, donen als partits extremistes la possibilitat de popularitzar les seves pseudofòrmules, les més simples de les quals són el replegament del *poble* en el seu *sòl* nacional (o la seva *regió*, en el cas del Vlaams Blok i la Lega Nord), i la lluita contra la immigració i la propagació del racisme diferencialista. Aquest doble component, al qual a vegades s'hi afegeix l'antisemitisme com una variant específica del racisme, té molta acceptació entre la població i ja fa temps que nodreix l'èxit electoral de l'extrema dreta populista. Per acabar, a més del racisme, aquesta ofereix a tot un segment de població desorientada per la complexitat de les evolucions socials en curs elements ideològics relativament *inconnexes*, però *simples*, clarament formulats i fàcils d'interioritzar *com a punts de referència fixos* en un món de fronteres canviants.

Davant dels èxits electorals de l'FPÖ austriac o de la UDC suïssa, però també davant de la davallada electoral dels REP o de l'FN, cal que ens plantegem quina durada pot ser que tingui aquest fenomen i quina importància real té: ens les hem de veure amb partits de protestació conjunturals (encara que aquesta conjuntura duri una dècada) o són partits que reflecteixen de manera duradora, sota la forma d'una opció electoral antidemocràtica i xenòfoba, noves línies de conflicte i de tensions socials que retrobem en totes les societats europees?

El cas del Fortschrittspartei danès, abans liderat per Glistrup, que el 1973 va aconseguir l'inesperat percentatge del 16% dels vots i que s'havia convertit en el segon partit del sistema polític danès (i que avui té un sostre màxim del 4% dels vots), el cas dels REP, que en pocs mesos han fet una davallada des del 10,9% aconseguït en les eleccions del Land de Bade-Wurtemberg de 1992 a menys del 2% en les eleccions al Bundestag d'octubre de 1994, i el retrocés de l'FN en les eleccions europees de 1999, *demostren* que el populisme no té una progressió

electoral continuada. La fórmula d'una *pujada global d'un nou feixisme* europeu que s'ha llençat victoriosament a l'assalt de les democràcies occidentals no resisteix cap anàlisi seriosa. Tant el Front National francès com la Ligue du Nord reculen o s'estanquen electoralment, i Espanya i Portugal se salven del fenomen. Sense entrar en els detalls dels mecanismes que han conduït a la davallada dels REP a Alemanya, ens adonem que els esforços del conjunt dels partits democràtics en l'àmbit legislatiu (lluita contra la immigració i els abusos del dret d'asil), una relativa represa econòmica i també la creença creixent de la població en una millora global de la situació, els errors tàctics i propagandístics dels REP i, finalment, una ben visible mobilització antifeixista col·lectiva (no manipulada pels comunistes) han *trencat* completament aquest partit.

És evident que la situació política a Itàlia, al Flandes belga, a Dinamarca o a Àustria segueix sent molt preocupant. A més, si admetem la validesa de la tesi que veu en la formació de corrents populistes de dreta un fenomen durador, si més no a mig termini, i estretament vinculat a nous conflictes o contradiccions del procés de modernització i de canvi que afecta tot el conjunt de les societats industrials desenvolupades, llavors un nou partit populista d'extrema dreta podria, demà, tornar amb força a l'escena electoral alemanya, francesa o espanyola. En aquests cas, no ens hauríem d'enfrontar a un *cicle*, sinó a diversos *cicles* de radicalització, estretament lligats a conjuntures nacionals fluctuants. En poques paraules, el populisme arrelaria en la història i en la conjuntura político-econòmica de la seva *nació* o de la seva regió de referència.

Per a l'analista dels fenòmens populistes extremistes, aquesta diversitat planteja un problema, perquè hi ha el perill que l'arrossegui a fer descripcions paral·leles i narratives dels casos nacionals. La via contrària, anomenada *d'aglomeració*, també és arriscada perquè suposa buscar denominadors comuns i implica una formalització reductora per natura. A principis d'aquest segle, *l'estat de la ciència* és clar: hi ha nombroses anàlisis nacionals i massa poques reflexions comparatives. Ens sembla que en un enfocament d'aquesta mena, necessàriament limitat en el marc d'aquest article, hi podem trobar moltes lliçons.

## **La natura del populisme**

Peter Glotz, un brillant pensador del Partit Socialdemòcrata d'Alemanya (SPD), va examinar el 1989, quan semblava que l'emergència electoral dels Republikaner (REP) hagués de qüestionar l'estabilitat del sistema polític alemany, la natura d'aquest populisme extremista i xenòfob: *"El populisme té les seves arrels en el seny quotidià, les tradicions i la moral popular. El populisme integra totes les reivindicacions, els sentiments i les ideologies, dins d'aquesta dimensió popular i*

*dins el discurs del rebuig alhora. El populisme mobilitza energies de resistència, desitjos amagats i [es recolza en les] contradiccions dissimulades. Apel·la a la capacitat humana d'indignar-se, però també a la d'odiar".<sup>3</sup> La fórmula és brillant, però certament incompleta. En un dels nostres treballs sobre l'FPÖ hem definit el populisme d'extrema dreta com **una barreja de xovinisme del benestar, de nacionalisme defensiu articulat al voltant d'una cultura del rebuig, de clara orientació antiinstitucional i antipartit, de fort individualisme combinat amb una crida als principis de l'ordre i de la moral que protegeixen l'individu i el seu entorn natural** (família, treball, comunitat *natural*).*

Tot i que els partits populistes del tipus FPÖ no qüestionen *obertament* la legitimitat de la democràcia, ens sembla que estan en *ruptura* amb uns quants dels seus principis fundadors. El rebuig de l'Estat com a expressió de la voluntat col·lectiva dels ciutadans, les crítiques contra els mitjans de representació i d'elecció, l'hostilitat vers els principis d'igualtat individual i social dels individus i de totes les mesures polítiques que van en aquest sentit, l'oposició a la integració social dels grups anomenats *marginals*, i finalment la crida a la xenofòbia i al racisme diferencialista/etnopluralista són proves indiscutibles de la *natura antidemocràtica* d'aquestes formacions. En l'estratègia i l'argumentació de tots els moviments populistes hi tornem a trobar la instrumentalització sense cap escrúpol de les pors col·lectives, dels sentiments de rebuig o de decepció individuals o localitzats en determinats segments socials. Podríem dir el mateix de les seves crides als *petits*, als *de baix* i al seu suposat seny col·lectiu i individual, que els caps populistes intenten presentar, en una espècie de paròdia dialèctica, com una mena de contrapès *natural* a la *falsa* racionalitat *dels de dalt*.

Són moltes les dimensions ideològiques complementàries que aconsegueixen de donar al discurs del populisme no un veritable fonament intel·lectual sinó, encara que sembli impossible, una funcionalitat argumentadora adaptada al combat polític quotidià. El *poble*, presentat com una unitat, és al bell mig del discurs. És tracta d'una construcció artificial a la qual els populistes donen el caràcter d'una homogeneïtat *real*. La dimensió antipluralista de l'FPÖ i dels partits de la mateixa mena es troba, evidentment, en aquesta falsa via fonamentada en la identitat. El discurs populista ignora voluntàriament les diferències polítiques i socials entre els individus i els grups d'interès, en benefici de *valors* i de *comportaments* declarats naturals i absoluts. Els partits populistes es reserven el dret i el deure d'intervenir en qualsevol moment en la vida política, prenent altres vies que no són les de la representació parlamentària (l'eslògan de democratització de la democràcia mitjançant el recurs constant al poble).

---

3 Peter Glotz, *Die deutsche Rechte. Eine Streitschrift*, Stuttgart 1989, pàg. 41.

L'afirmació d'una relació necessària entre el poble i l'actor populista (el partit), dirigit en la majoria de casos per un líder carismàtic (Haider, Bossi, o Blocher, per exemple) demostra que els populistes rebutgen moltes dimensions centrals de les societats democràtiques modernes: els mecanismes complexos i paral·lels de representació, de discussió i de busca de consensos, i la capacitat dels diferents actors socials de tornar-se a orientar ràpidament. Els problemes socials i econòmics, en la seva acceptió nacional o internacional, no s'entenen com a processos complexos sinó que se'ls vol reduir a una explicació monocausal.

Aquesta breu descripció permet definir els contorns socials, econòmics i polítics de la temptació populista a Europa.

### **Les condicions globals de l'emergència de l'FPÖ i dels partits populistes de dretes a Europa.**

Sobre el tema de la importància del factor econòmic en tot aquest procés, el polítològ John David Nagle apunta: *"En un període de considerable prosperitat, no hi ha cap raó apressant perquè la majoria d'individus de sensibilitat antidemocràtica vulguin abandonar la seva afiliació partidària original. Tanmateix, en el si de determinats grups socials --especialment els petits comerciants, els petits agricultors i, en certa mesura, els obrers no qualificats--, l'evolució continua de la societat crea prou frustracions, fins i tot en períodes de prosperitat general, per alimentar una protesta extremista. En aquests grups, en posició de conflicte creixent amb la modernització de l'economia i la pluralitat d'estils de vida, el descontent serà prou fort per mobilitzar la ideologia subjacent en una activitat política dirigida contra les institucions. Cada vegada que es produeix una crisi i que tota la societat s'inquieta, es reforça la mobilització protestatària antisistema del potencial antidemocràtic".*<sup>4</sup> De fet, en les darreres dècades, en la majoria de països d'Europa s'han registrat onades extremistes de dreta de caràcter populista més o menys marcat --el *poujadisme* a França, la pujada electoral de l'MSI al sud d'Itàlia en els anys 70, l'emergència de l'NPD durant els anys 60-70 a Alemanya. El retorn a la *normalitat* econòmica (creixement i plena ocupació) va implicar, lògicament, una retracció electoral d'aquests partits protestataris. En la fase actual, allò que afavoreix la protesta electoral populista és l'emergència a Europa d'una societat dels un *terç/dos terços*, en la qual una part de la població es troba exclosa dels beneficis de la prosperitat durant molts anys o té por de ser-ne exclosa a curt termini.

---

4 John David Nagle, *The National Democratic Party, Los Angeles 1970*, pàg. 197.

Sense voler donar massa importància al paper de l'economia en els canvis que afecten els sistemes polítics europeus, és evident que la base econòmica i social dels partits ha evolucionat en totes les societats industrials occidentals. És general la retracció del model de producció de masses industrial estandarditzat (el fordisme) i la seva substitució parcial per formes de treball i de producció més flexibles, derivades de la introducció de les tècniques de suport per ordinador. La mateixa cosa podríem dir del ràpid creixement del sector dels serveis (formació, educació, cultura, lleure, salut, serveis socials) i dels nous sectors d'ocupació (ciència i recerca, innovació, màrqueting, consultoria), cosa que implica una davallada paral·lela del pes relatiu del sector industrial i un increment de les despeses de l'Estat i dels serveis públics. Les conseqüències per a l'ocupació són ben conegudes: *"Al costat d'un mercat de treball centralitzat amb llocs de treball relativament segurs i independents de la conjuntura, amb les persones que els ocupen amb una bona formació individual, amb possibilitat de formacions professionals complementàries, amb oportunitats de promoció i una excel·lent protecció social, hi trobem un mercat de treball perifèric. Els qui en formen part exerceixen feines amenaçades en el futur i sovint tenen una qualificació i una formació insuficients"*.<sup>5</sup> D'altra banda, la tesi avui clàssica de l'existència dels *"perdedors de la modernització"*<sup>6</sup> no significa pas que els desfavorits socials, els grups marginats, el quart món i els aturats constitueixin immediatament una clientela privilegiada per als partits extremistes electorals. L'anàlisi dels casos alemany, francès, austríac i való demostra que, en una *primera fase*, els aturats més aviat tenen tendència a retirar-se de la vida política i de la participació en la gestió de la *ciutat*. La seva radicalització és lenta. En canvi, és evident que els partits populistes prosperen electoralment gràcies als vots dels electors que, amb raó o no, senten que el seu status està amenaçat (inconsistència o probable pèrdua d'aquest status). La *proletarització* socioeconòmica absoluta o relativa de grups socials específics (una part de les velles classes mitjanes independents --camperols i artesans-- però també els obrers i empleats sense qualificació o amb nivells de qualificació molt baixos) s'ha accelerat a causa de la crisi econòmica que pateixen els països europeus. A l'Europa de l'any 2000, el fet de tornar-se a trobar en les opressives condicions de vida del mínim vital i de la beneficència social condueix, d'entrada, a l'apatia política. En canvi, la frustració i la

---

5 Hans-Georg Betz, *Krise oder Wandel? Zur Zukunft der Politik in der postindustriellen Moderne*, a: *Aus Politik und Zeitgeschichte. Beilage zur Wochenzeitung "Das Parlament"*, B 11/93, pàgs. 3 a 13.

6 Rainer-Olaf Schultze, *Weder Protest noch Parteienverdrossenheit. Der Strukturwandel im deutschen Parteiensystem*, a: *Die Neue Gesellschaft/Frankfurter Hefte* 39 (1992), pàgs. 886 a 892.



por a la decadència econòmica aboquen a l'agressió i als comportaments electorals transgressors. Si demà els partits populistes aconseguissin fer saltar el jou d'apatia dels aturats i fusionar els potencials electorals d'ambdues categories, el radicalisme de dreta podria prendre un caràcter de masses inquietant.

La referència mecànica a l'existència o no del factor econòmic òptim no és, per tant, un argument que basti per explicar l'onada populista. L'èxit o el fracàs de les formacions *extremistes* de dreta també depèn de la *capacitat d'integració dels sistemes polítics*. Amb el terme *capacitat d'integració* volem dir la possibilitat que tenen els sistemes de retre comptes *ràpidament* dels canvis econòmics i socials que es produeixen en el si de la societat.

Arreu d'Europa observem evolucions paral·leles, però amb matisos nacionals i regionals evidents. La transformació/modernització de les societats provoca una erosió dels medis socials tradicionals i afavoreix l'increment de la fragmentació social, lligada a una individualització creixent dels riscos socials i econòmics (això, en gran mesura, conseqüència de la divisió del mercat de treball). Entre els medis socials tradicionals en crisi, hi ha els de la *cultura obrera* formada pel *trinomi obrers d'una gran empresa / fort lligam sindical / vincles amb la socialdemocràcia* (a França, el comunisme, a Àustria, la socialdemocràcia) o el de l'entorn *camperol / catòlic o protestant practicant / vincles amb els demòcrata-cristians*.

El populisme explota altres línies de fractura de les societats modernes. Entre d'altres, més enllà de l'afebliment del vincle religiós i de la secularització que ja hem esmentat, hi trobem la tendència a la individualització de l'estil de vida i l'increment de la mobilitat geogràfica. També s'aprofita de la por dels homes al procés d'*alliberament de la dona*, de la visibilitat dels comportaments sexuals *transgressors*, i dels problemes d'orientació moral o social de molts individus. A l'afebliment dels vincles socials, cal afegir-hi la multiplicació de les mentalitats i els comportaments egocèntrics, la desaparició del sentiment de solidaritat, l'aïllament i, sovint, la solitud, en particular en les zones de gran concentració humana (megalòpoli). Tot això condueix a una mena d'ataràxia política de molts electors, però també reforça, paral·lelament, la competència entre els partits. ***El nombre d'electors mòbils, disposats a portar els seus vots a un altre lloc, és a dir, als partits nous, augmenta.*** En el països europeus, el populisme de dretes és el principal beneficiari d'aquesta tendència, però a Alemanya, en les noves Bundesländer, el populisme s'ha articulat al voltant de l'esquerra, amb l'entrada dels neocomunistes del PDS.

Una internacionalització econòmica creixent i els desequilibris econòmics i socials interregionals (p. ex., Eslovàquia/Àustria), regionals (Nord contra Sud a Itàlia) i transnacionals (Països del nord d'Europa, pròspers, contra països del sud,

superpoblats i subindustrialitzats) han provocat moviments migratoris molt importants, que han fet que els immigrants es concentressin sobretot en el medi urbà, és a dir, en les regions que reuneixen el nombre més gran de persones afectades pels processos de transformació anteriorment descrits. Els conflictes econòmics i culturals eren i *segueixen sent* inevitables i s'han articulats al voltant d'un discurs que oposa la societat *multicultural* al xovinisme del benestar aparellat a una afirmació/legitimació etnocentrista.

Aquests processos de transformació, evidents arreu d'Europa, provoquen una erosió, o una dissolució dels lligams polítics tradicionals i de les antigues xarxes político-organitzatives (les sinergies sindicat/socialdemocràcia, comunitat de creients /església/conservadorisme polític) i deixen molts ciutadans sense cap punt de referència política. D'aquesta manera, les formacions de la dreta populista extremista aconsegueixen recuperar els electors cansats del nepotisme (la famosa *proporz* austríaca), de la *politica politiquera* (*politique politicienne*) i de les maniobres dels estats majors. La política com a ofici ha anat adquirint, progressivament des de darrerera dels anys 80, la categoria d'una professió bruta i degradant per als qui l'exerceixen; paral·lelament, també ha desaparegut la confiança en un personal polític cada vegada més especialitzat, sovint sense cap experiència professional i allunyat, per la seva integració en aparells sobredimensionats i generosament dotats, de les preocupacions de la majoria de la població. Aquesta burocratització de les elits polítiques, la tendència a l'autoreproducció, la incapacitat creixent de *comunicar-se en termes clars* amb els ciutadans havien d'afeblir greument les democràcies. L'actor populista focalitza les angoixes col·lectives, però també les esperances de canvi i el desig de *poder-se expressar d'una vegada* de tot un segment de la població. Una vegada més, també podem observar diferències d'intensitat d'un país a l'altre, però la funció *d'advocat* (de tambor de les frustracions dels electors) dels partits populistes és present arreu.

L'última dimensió que ve a reforçar la temptació populista es pot explicar, malgrat la seva gravetat, en poques paraules: corrupcions, negocis foscos, escàndols. Podem formular un teorema político-conductual en els següents termes: quan un sistema polític està dirigit per un mateix actor (o una coalició) durant diversos períodes legislatius, quan una societat s'assabenta d'un nombre creixent de *negocis foscos* diversos, quan la penetració burocràtica dels partits en l'economia és forta i quan el *clientelisme* és una pràctica quotidiana (el cas d'Itàlia fins el 1992 i d'Àustria fins el 1999), el populisme té moltes oportunitats. Fins i tot quan els negocis foscos no són tan freqüents, cada escàndol reforça, i això de manera *acumulativa*, el rebuig als partits establerts (cas belga) i a la política de l'Estat, presentada com un instrument en mans d'*incompetents* i d'*aprofitats*. A més, el paper dels mitjans de comunicació populars és clau en aquest ***procés de gènesi d'una cultura de la protesta***.

La influència dels mitjans de comunicació en el cicle populista (cristal·lització, apogeu i davallada) sens dubte és una dimensió essencial, tot i que encara no ha estat explorada de manera sistemàtica, per poder comprendre el fenomen.

La durada de la crisi econòmica a Europa i les desigualtats que genera en el repartiment de les càrregues i els sacrificis han multiplicat les frustracions de la població. Tot admetent que deixem de banda la difícil qüestió de saber si els diferents governs han fet prou, econòmicament, per limitar en els seus països respectius els efectes negatius de la crisi econòmica, sí que cal constatar la incapacitat de les elits polítiques de preparar psicològicament els europeus per als sacrificis que han hagut de consentir i que *encara hauran* de consentir. No s'ha fet mai un discurs tipus *la situació exigeix sang i llàgrimes*, mentre que la premsa, dia rera dia, presenta un quadre en general pessimista de les perspectives econòmiques futures (en particular, de la impossibilitat de reduir l'atur fins i tot en el cas d'un retorn durador del creixement). Aquesta absència de confiança en els ciutadans per part d'elits polítiques que, tanmateix, tenen totes les fonts d'informació sobre el sentiment de desassossec que colpeix la població és, al nostre parer, senyal d'una mancança tecnocràtica d'aquests professionals de la política.

Aquesta deficiència contribueix a arruinar la credibilitat de la classe política i reforça el discurs populista que reclama una relació sòlida i sentimental entre el *poble* i una *persona forta, capaç de dir la veritat*. Els mitjans de comunicació hi tenen una part de responsabilitat, perquè divulguen els temes populistes. Aquesta constatació no vol posar en dubte el paper essencial dels mitjans de comunicació en la preservació de l'ordre democràtic liberal. Tanmateix, cada dia podem veure que els mitjans de comunicació no es limiten a transmetre informacions i imatges als consumidors, sinó que també es lliuren a una tasca de filtre i d'anàlisi. El procés de selecció de la informació, necessari de per si per a la seva difusió mateixa, té un perill del qual a Europa en podem percebre la gravetat. Les informacions presentades són, essencialment, de contingut negatiu, perquè evidentment els continguts negatius donen més a parlar. Els in comptables *talk-show* que presenten les conseqüències socials i morals de la crisi, la multiplicació de les revistes d'informació que només busquen imatges d'impacte, acaben per influir negativament en una població *a priori* ja profundament inquieta i desorientada. Vistos des d'aquest angle, els mitjans de comunicació tenen, objectivament, una doble funció: positiva, com a instància de control del funcionament de les democràcies; i negativa, per la seva capacitat de modelar els sentiments col·lectius. Aquí, una vegada més, les formacions populistes de dreta exploten en benefici propi el clima mediàtic i la inquietud generalitzada que aquest atia.

Els mitjans de comunicació també són instàncies que posen en perill la supervivència dels partits populistes. Encara més que els partits democràtics, els populistes depenen de la presència i de la representació en els mitjans de comunicació. Amb els dèficits existents en les seves estructures organitzatives, el seu poc arrelament socioestructural i la seva dependència extrema dels sentiments i les emocions de l'opinió pública, els populistes necessiten la ressonància mediàtica. Han d'intentar influir en els mitjans tot propagant de manera ofensiva determinats temes específics i cridant l'atenció col·lectiva sobre la seva manera de presentar o de resoldre determinats problemes. D'aquí prové el recurs a la fórmula sensacionalista i els perills de rrelliscada de l'estil de Le Pen o Haider. La major part dels partits populistes són formacions autocentrades al voltant de poques persones, sovint amb un sol cap. Es presenten, *de facto*, com partits mediàtics i televisuals, com *agències de mobilització simbòlica*, que intenten articular i instrumentalitzar diferents actituds protestatàries mitjançant el discurs d'una personalitat. La presència i la força de l'argument teòric d'aquest actor central fan molt fràgils els partits populistes (l'envelliment biològic i el desgast intel·lectual de Le Pen o de Schönhuber, o els atacs de ràbia de Bossi, als populistes els fan perdre moltes simpaties, i els canvis d'humor de Haider creen problemes molt reals a la coalició ÖVP-FPÖ).

L'atractiu que els partits populistes tenen per a la joventut és una de les dimensions més inquietants del fenomen; l'FPÖ, per exemple, és el primer partit entre les persones de menys de 30 anys. És evident que els joves han evolucionat més de pressa que les elits polítiques. La difusió dels valors postmaterials i la seva interiorització per una part de la joventut --de fet, la substitució dels valors de deure i d'obediència per comportaments d'autoafirmació individual-- tenen un paper important en el procés d'allunyament dels joves de la política. Una part d'aquest jovent adopta criteris d'apreciació gairebé estètica de la política. Els joves esperen que sigui *justa, íntegra, capaç d'impuls espiritual*, portadora d'una visió de futur, i, en entendre-la així, de seguida xoquen amb la realitat de la gestió de l'Estat i dels recursos econòmics i humans. La decepció, programada per endavant, condueix a l'abstencionisme polític i, sovint, després d'una etapa d'espera, al vot protestatari. En una altra part de la joventut, s'ha imposat una doble moral: individualment, es practica una forma de vida que viola les regles comunitàries (treball negre, recurs a prestacions socials que no es mereixen, etc.), i, d'altra banda, es multipliquen les crítiques contra l'Estat i, alhora, contra el sistema econòmic que garanteix aquestes mateixes prestacions. Aquestes crítiques també s'estenen a totes les organitzacions polítiques o sindicals, condemnades per endavant perquè són *components* d'aquest sistema. Una darrera categoria de joves també és hostil a la política en general i als partits tradicionals en particular perquè, sense cap motiu, considera la política com una empresa de serveis que només existeix per satisfer els desitjos i les necessitats dels ciutadans, tasca que ni pot, ni ha de complir. Tanmateix, els

populistes estan molt ben situats per presentar-se com a moviments *nous* (i, per tant, joves) i fer-se ressò de reivindicacions contradictòries.

Abans de passar a l'estudi dels electorats populistes, cal insistir en la necessària distinció a mantenir entre la pujada del populisme de dretes i l'enfortiment del sentiment nacional, que es poden observar actualment a diversos països. En el cas alemany, la reunificació ha estat una conseqüència del fracàs històric del *socialisme real*. L'esfondrament dels règims comunistes de l'Est ha contribuït molt més a la renaixença del nacionalisme alemany que tots els esforços de propaganda de la dreta populista plegats. A nivell general, es pot veure que després de la desaparició de l'amenaça exterior, les nacions es reorienten (i, en alguns casos, es reinventen, com els casos xec i eslovac) en relació als seus veïns, i que l'afirmació d'un nacionalisme no agressiu és una etapa més del camí vers la integració europea. La fi de l'experiència comunista a Europa ha nodrit, a més, una crisi d'identitat de l'esquerra comunista i no comunista (el projecte socialdemòcrata dels països nòrdics ha fracassat), tot i que aquesta última compartia molt poques dimensions ideològiques amb les tiranies de l'Est. D'aquestes crisis de les esquerres se n'han beneficiat, i se'n beneficien encara, els moviments populistes.

Tots aquests factors influeixen en les fases d'èxit i en els períodes de davallada política dels partits populistes; però també en les ofertes, els comportaments i les estratègies dels actors polítics que competeixen amb el populisme.

## Organitzacions i electorats populistes

Globalment, l'expansió del populisme de dretes té l'origen en la conjunció de dos factors: el primer està constituït per les crisis o ruptures que afecten els àmbits polítics, econòmics i socials; el segon, pel predomini d'un partit en l'àmbit populista i extremista de dretes. Quan aquests dos factors coincideixen, el potencial electoral populista de dreta latent en el si del sistema polític es pot activar i les formacions populistes poden esdevenir actors en els sistemes polítics nacionals o regionals. L'única excepció és Itàlia, on observem l'existència de tres populismes concurrents: el regional (Lega Nord), el postfeixista (AN) i el de Forza Italia/Berlusconi (difícil de classificar ideològicament). Actualment observem que els partits populistes tendeixen a modificar el perfil organitzatiu. La seva heterogeneïtat electoral els força a abandonar les estructures organitzatives i a substituir-les per altres d'inspirades en el *tipus moviment* (descentralització, múltiples nuclis, llibertat d'acció local, cohabitació de membres i simpatitzants, recollida de fons i despeses poc coordinades a nivell central, infraestructura petita i recurs massiu al voluntariat...). Les diferències de país a país són grans en aquest aspecte: l'FPÖ, el partit popular danès i la UDC suïssa més aviat són moviments, mentre que el Front National francès i l'AN són més aviat partits clàssics.

L'anàlisi electoral té una complexitat prodigiosa i ens remet a les *hipòtesis* de treball.

Des del punt de vista de la composició dels seus electorats, la major part de partits populistes són de tipus *neoproletari*. En el cas dels electorats populistes de dretes, la sobrerepresentació obrera, però també dels empleats sense qualificació, sovint persones grans, amb un nivell de vida precari i un nivell educatiu baix, obeeix a causes diverses: la dissolució cada vegada més ràpida dels medis socialdemòcrates o comunistes tradicionals; la desintegració irreversible de la cultura obrera tradicional, tant en la seva articulació organitzativa com en els seus esquemes explicatius constitutius d'una consciència obrera; la individualització dels comportaments; l'existència d'una por dels *neoproletaris* a ser les pròximes víctimes (per la seva edat o la seva manca de qualificació) d'una marginació social o econòmica i dels processos de modernització. El fet que el 1994 l'FPÖ es convertís, *de facto*, en el segon partit dels obrers per darrera de l'SPÖ socialdemòcrata, que el Front National i el Vlaams Blok atreguin molts obrers poc qualificats, que l'MSI/AN sigui fort en l'entorn industrial i del Nord d'Itàlia, que els REP hagin fonamentat els seus èxits electorals fins el 1992 en els bastions obrers socialdemòcrates, són altres indicadors indiscutibles. A més, és evident que la barrera sindical ja no és una dimensió protectora i integradora, i que els moviments populistes reclamen, i a vegades fan, el paper d'advocat dels treballadors. Socialistes, socialdemòcrates i comunistes han de fer front a una dura competència en els seus antics vedats de caça electorals.

Tipològicament, trobem tres tipus d'electors populistes.

En primer lloc tenim un ***nucli dur***, ideològicament fixat en les doctrines totalitàries (neonazisme, neofeixisme, nacionalisme revolucionari, militarisme, racisme agressiu...) que constitueix el bastiment tradicional de les formacions d'extrema dreta militant i que trobem en els petits partits populistes de dretes (aquests absorbeixen generalment, però no sempre, l'extrema dreta anomenada *dura*) moltes vegades com a electors, però sovint també com a adherits, militants actius, és a dir, plens membres. Aquests elements incontrolables i *folkòrics*, sovint incòmodes per als partits populistes que cerquen una imatge respectable, com a mitjana només representen el 2% dels electors del partit.

El segon tipus és el de la ***víctima potencial del procés de modernització***. Sovint té arrels socialdemòcrates, socialistes o comunistes. És reclutat sobretot en medis obrers de les grans ciutats i rodalia, i també en els municipis obrers i industrials. Els motors ideològics són els que hem descrit abans: pèrdua de confiança en l'Estat i en el futur econòmic. La seva preocupació principal és assegurar-se un nivell de vida material, cosa que el porta a considerar els *estrangers* com una amenaça directa. La crisi econòmica i l'amenaça de l'atur, la incapacitat de comprendre el canvi i la

modernització de les societats, el fan apostar per *un ordre social rígid basat en el manteniment de l'estatu quo econòmic i social i en la conservació d'allò que tenen.*

El tercer tipus forneix el gruix de l'electorat populista, però també proporciona membres i simpatitzants silenciosos. Es tracta de diversos **grups de població heterogenis** però que han posat al bell mig del seu sistema de valors *una síndrome protestatària autoritària*. Una vegada més, hi trobem predomini masculí, grups d'edat mitjana i alta, i un nivell baix de formació i de qualificació. Les opcions polítiques anteriors havien estat tant les famílies socialista/socialdemòcrata o comunista com la família conservadora (tanmateix, el principal corrent de transmissió s'estableix de la dreta conservadora a la dreta populista).

El que xoca en l'anàlisi dels sondejos és la coexistència, dins d'aquest electorat populista (tipus 3), d'una clara orientació individualista i d'una sòlida adhesió a conceptes socials jerarquitats i autoritaris, tot això acompanyat d'un violent sentiment antiestat. Rebutja l'intervencionisme de l'Estat i tota nova reforma social, i el principi dominant és que cadascú s'ha d'espavilar pel seu compte i que no s'ha d'*esperar res de dalt*. Aquests electors populistes només volen mantenir l'estat de coses. Les discussions entre grups d'interès i tots els conflictes socials estan considerats com a perniciosos per al bé comú. En lloc de buscar el consens social i polític, defensen un sistema clar de dependències jeràrquiques i d'ordres rebudes o donades. Aquest **maximalisme autoritari** fa que, en cas de desviació de les normes socials o d'altra mena, siguin partidaris de recórrer a la repressió. Per a aquest grup, el problema central és solucionar, amb mètodes coercitius, la qüestió de la immigració. En segon lloc, hi trobem la lluita contra la corrupció i els privilegis, i contra la dilapidació dels fons públics. Aquest grup considera les institucions polítiques incapaces de resoldre les dificultats actuals. També constata una decadència dels costums i el poc interès per principis com ara Nació, treball, dret i ordre. Nouvinguts i cada vegada més nombrosos, hi trobem també membres de les classes mitjanes amb un status amenaçat, en particular agricultors convençuts que la política de la Comunitat Europea els condemnarà a desaparèixer. El rebuig dels partits i dels polítics, l'exigència d'una política neta, juntament amb reaccions cada vegada més militants davant de nous escàndols o en absència de l'arribada de solucions als problemes del seu entorn immediat, condueix al *rebuig creixent de les normes democràtiques pluralistes*. Una inquietud profunda davant les possibles evolucions socials i econòmiques, un pessimisme conjuntural i una por irracional de veure reduït el seu poder adquisitiu en el futur influeixen de manera capital en l'opció populista de dretes d'aquest grup. No hem de subestimar el perill polític que representen, perquè aquests electors populistes es troben sobre nombroses línies de fractura socials i econòmiques. En el pla electoral, els electors han comprès que el vot era una arma eficaç que els permetia afirmar la seva insatisfacció general i *castigar-ne* els responsables.

## Conclusió

El procés de modernització de les societats europees desemboca en un reforçament de la individualització dels comportaments. Aquest procés moltes vegades genera angoixa, sovint pors incontrolades i condueix, a vegades, a una pèrdua total de l'individu de la seva capacitat d'orientar-se i de comprendre la societat en la qual viu. Els individus aïllats sovint esdevenen receptius a ofertes ideològiques basades en la seguretat i la comunitat (el nacionalisme integral, per exemple, o la xenofòbia activa centrada al voltant de la lluita contra l'enemic per excel·lència: l'estranger). Les formacions populistes de dretes exploten al màxim aquesta situació de desorientació. La dissolució de medis socials i la pèrdua --voluntària o no-- dels vincles amb aquests porten els individus a no saber amb quin grup social s'han d'identificar. El discurs extremista, amb la seva referència permanent a les *comunitats naturals* --del *poble-Nació* a la regió ètnica-- es converteix en un recurs.

L'experiència dels individus, adquirida per repetició, és que dins d'aquest sistema de competència individual *el més fort sempre té raó*, i acaba portant a una popularització extrema i a l'acceptació d'una visió del món socialdarwinista. Els partits populistes prometen a la gent que la protegiran contra els rigors de la modernització i que la transformaran en *guanyadora* d'aquest socialdarwinisme (amb la promesa simbòlica de forçar l'Estat a canviar de polítiques en benefici de la gent). Si admetem que la por al desclassament social té un paper mobilitzador important dins del populisme de dretes, la manca de comprensió dels mecanismes de regulació de la societat i de l'economia acaba de rematar la degradació del clima polític. La idea comuna *no sé què em passa ni què m'estan fent* està molt difosa i és tan popular com la certesa que tot és un *pretext* fals, i està corromput i manegat d'antuvi. Els partits establerts estan acusats d'haver contribuït a la consolidació d'aquesta situació i l'esperança es diposita en un home nou i fort. D'altra banda, aquesta noció de força no entra en el model nacionalsocialista (un cap i un partit piramidal), sinó que més aviat es tracta de la capacitat del cap d'explicar les coses i de tornar-les a posar en ordre: disminució de l'atur, limitació del suposat poder absolut dels patrons, reducció de la contaminació, preservació de l'agricultura tradicional i de l'artesanat, lluita contra el crim, habitatges econòmics, administracions humanitzades..., sense posar en qüestió el sistema en la seva totalitat. L'extremisme de dretes, sota la seva forma populista, no és revolucionari en el sentit leninista de la paraula.

Els partits populistes de dretes d'aquest principi de segle uneixen l'agitació contra els *estrangers* que amenacen un benestar considerat *natural*, a l'explotació de les pors nascudes del procés de modernització: la modificació dels comportaments individuals i familiars, els canvis introduïts per la *High-Tech*, l'exigència de mobilitat,



els nous valors i estils de vida, les incerteses plantejades pel sistema econòmic competitiu europeu i mundial, són altres *amenaces* denunciades pels moviments populistes. Tant les desigualtats com les pors són terreny abonat perquè l'extremisme arrela al cor de les societats europees. És indubtable que el populisme de dretes ha sabut atraure un electorat compost per votants sense lligams partidaris estables, per abstencionistes mòbils la decisió de vot dels quals està estretament lligada a la conjuntura i, finalment, per electors protestataris trànsfugues de formacions democràtiques.

Aquesta situació és inquietant, perquè a la llarga podria posar en qüestió un ordre democràtic que, tanmateix, avui encara està sòlidament arrelat i interioritzat per la majoria d'europeus. El perill ens el presenta el model austríac. En cas d'associació al poder en aliança amb formacions conservadores, els partits populistes es veuen legitimats i tenen una oportunitat potencial de fer-se els amos del joc polític. Si es té a ratlla aquests partits pel que fa a la gestió de l'Estat, és probable que els partits populistes extremistes de dretes no aconseguixin consolidar-se i que continuïn sent actors momentanis de la crisi d'adaptació dels sistemes polítics europeus a noves constel·lacions geopolítiques i a nous reptes econòmics.



- 01/89 BRUNDTLAND, Gro Harlem: *Economia ecològica*
- 02/89 GLOTZ, Peter: *Sis tesis del SPD sobre la política dels mitjans de comunicació*
- 03/89 LUKES, Steven: *El futur del socialisme britànic*
- 04/89 NAGY, Imre: *Discurs d'obertura del XII Congrés de les Joventuts Socialistes Hongareses*. Abril 1989
- 05/89 HASTE, Hans: *Tot va començar quan un sastre va fer un discurs...*
- 06/90 INTERNACIONAL SOCIALISTA: *Declaració de principis*. Stockholm, juny 1989
- 07/90 SCHMIDT, Helmut: *Perspectives sobre la dècada de los 90*
- 08/90 UNIO DELS PARTITS SOCIALISTES: *Resolució*. Berlin, 8-9 de febrer de 1990
- 09/90 LAFONTAINE, Oskar: *Vers la igualtat*
- 10/90 MOLAS, Isidre: *El Moviment Socialista de Catalunya entre el front orgànic i l'estructura de partit (1949-1953)*
- 11/90 SUBIRATS, Joan: *Reformes polítiques i reformes econòmiques a l'Europa de l'Est. El cas de Polònia*
- 12/90 MEDINA, Manuel: *Conseqüències dels canvis de l'Est a l'Europa de l'Oest (Comunitat Econòmica Europea)*
- 13/90 TRENTIN, Bruno: *Sindicat Comú Europeu*
- 14/90 ELAZAR, Daniel J.: *Federalismo, ¿por qué?*
- 15/90 KOURLIANDSKY, Jean J.: *Es el partit socialista l'home malalt de la vida política francesa?*
- 16/90 OBIOLS, Raimon: *Intervenció en l'obertura del VI Congrés del Partit dels Socialistes de Catalunya*. Girona, 12 d'octubre de 1990
- 17/90 BRANDT, Willy: *Intervenció en l'obertura del Consell de la Internacional Socialista*. Nova York, 8-9 d'octubre de 1990
- 18/91 TORRELL, Ricard: *Perspectives actuals del moviment juvenil internacional*
- 19/91 RUSCONI, Gian Enrico: *Hilferding i l'experiència socialista de Weimar*
- 20/91 HABERMAS, Jürgen: *Què significa avui el mot socialisme?*
- 21/91 CAMPS, Victòria: *Virtuts públiques*
- 22/91 TOURAINE, Alain: *Tot esperant la veritable revolució*
- 23/91 LECHNER, Norbert: *A la búsqueda de la comunidad perdida*
- 24/91 VIROS, Rosa: *Participació política*

- 25/91 DELORS, Jacques: *Europa: una nova frontera per la socialdemocràcia*
- 26/91 SAMPAIO, Jorge: *Les línies mestres del socialisme portuguès*
- 27/91 MORAN, Fernando: *Tiempo de reformas*
- 28/91 MOLAS, Isidre: *Actualitat del federalisme*
- 29/91 ROCARD, Michel: *Què significa ser d'esquerra?*
- 30/92 BARREAU, Jean Claude: *De l'Islam i el món modern*
- 31/92 HITCHENS, Christopher: *La molt lleial complicitat*
- 32/92 CASTORIADIS, Cornelius: *Poder, política, autonomia*
- 33/92 GELLNER, Ernest: *Les fronteres d'Europa*
- 34/92 LUKES, Steven: *Què és l'esquerra?*
- 35/92 FLAQUER, Lluís: *Nous horitzons pel socialisme*
- 36/92 BOTELLA, Joan: *Fallida i noves perspectives*
- 37/92 RAMONEDA, Josep: *Els camins pendents de la llibertat*
- 38/92 SUBIRATS, Joan: *Política i polítiques*
- 39/92 RODRIGUEZ AGUILERA DE PRAT, Cesáreo: *Hacia la disolución de las culturas de partido en la Europa occidental*
- 40/92 INTERNACIONAL SOCIALISTA: *Resolució general del XIX Congrés de la Internacional Socialista*. Berlín, 15-16-17 de setembre de 1992
- 41/92 PARTIT SOCIALISTA EUROPEU: *Europa, el nostre futur comú*. La Haia, 9-10 de novembre de 1992
- 42/93 SERRA, Narcís: *Un rept de futur*
- 43/93 MARCET, Xavier: *Willy Brandt, itineraris del possible i de l'impossible*
- 44/93 PICO, Josep: *Repensar el socialisme*
- 45/93 PONS, Félix: *Parlamento y sociedad*
- 46/93 CASTELLS, Antoni: *Nació i federació: Catalunya i Espanya en la perspectiva de l'horitzó europeu*
- 47/93 SOLE, Carlota: *El racisme latent*
- 48/93 CAMPS, Victòria: *Dues propostes al feminisme del segle XXI*
- 49/93 OLIART, Joan: *Catalunya davant el fet immigratori*
- 50/93 OBIOLS, Raimon; Joaquim NADAL; Isidre MOLAS; Lluís M. DE PUIG; Antoni CASTELLS; Jordi SOLE TURA; Ernest MARAGALL; Josep M. RAÑE; Joan Manuel DEL POZO; Josep RAMONEDA; José I. URENDA: *Reflexions sobre la Renovació*
- 51/93 RENAU, Maria Dolors: *Nous temps, noves opcions*

- 52/93 VAZQUEZ, Tabaré: *¿Existe una alternativa al neoliberalismo?*.
- 53/93 PARTIDO SOCIALISTA EUROPEO: *El futuro de Europa y las tareas del socialismo europeo*.
- 54/94 MAJO, Joan: *Europa, un repte per a la solidaritat*.
- 55/94 MOLAS, Isidre: *Sobre la fraternitat*.
- 56/94 ALFONSIN, Raúl R: *Acerca del rol del Estado en la actualidad*.
- 57/94 MITTERRAND, François: *Allocució en la sessió d'obertura de la XIX Assemblea General de Municipis i Regions d'Europa*. Estrasburg, 20 d'octubre de 1993.
- 58/94 MARCET, Joan: *De la Unió de Partits al Partit dels Socialistes Europeus*.
- 59/94 RECALDE, José Ramón: *Una Europa plural*.
- 60/94 BASTARDAS, Albert; Aina MOLL; Xavier PERICAY; Jesús ROYO; Joan SOLA; Francesc VALLVERDU: *Perspectives de la llengua catalana*.
- 61/94 DUCH, Lluís: *Socialisme i cristianisme. Dues tradicions i uns valors a compartir*.
- 62/94 FOLGUERA, Pilar: *La Europa de las ciudadanas*.
- 63/94 BOBBIO, Norberto: *L'estel polar*.
- 64/94 DEL POZO, Joan Manuel: *Ética i Política*.
- 65/94 DICENTA, José Luis: *La cooperación española para el desarrollo*.
- 66/95 GIOL, Joaquim: *Política d'immigració i d'integració*.
- 67/95 CARLSSON, Ingvar: *Discurs d'obertura del XXXII Congrés del Partit Socialdemòcrata Suec*. Estocolm, 18-19 de juny de 1994.
- 68/95 PONT, Josep: *Desenvolupament sostingut i les organitzacions no governamentals en el context del nou ordre mundial*.
- 69/95 PARTIDO SOCIALISTA EUROPEO: *Declaración de Barcelona*. Barcelona, 6-7-8 de marzo de 1995.
- 70/95 BLAIR, Tony: *Intervenció en el Congrés del Partit Laborista*. Blackpool, 4 d'octubre de 1994.
- 71/95 MARCET, Joan: *Els partits de l'esquerra europea a l'inici del segle XXI*.
- 72/95 FELIU, Laura: *Claus per avaluar els darrers esdeveniments a Algèria*.
- 73/95 D'ALEMA, Massimo: *Un futur segur per a Itàlia. Congrés Nacional del Partit Democràtic de l'Esquerra*. Roma, 6-7-8 de juliol de 1995.
- 74/95 FONT, Jordi: *El catalanisme del PSC. Elements de retrospectiva i de projecte*.

- 75/95 DIAZ, José E.: *Uruguay en el contexto sub-regional y las perspectivas de la izquierda latinoamericana.*
- 76/95 MENDILUCE, José M<sup>o</sup>: *Bosnia: por que hay que ser solidarios.*
- 77/95 *Declaración de Barcelona adoptada en la Conferencia Euromediterránea.*
- 78/96 BLAIR, Tony: *Discurs pronunciat a la Conferència del Partit Laborista.* Brighton, 2-6 d'octubre de 1995.
- 79/96 LLUCH, Ernest: *Transición económica y transición política: la anomalía 1978-1980.*
- 80/96 CROISAT, Maurice: *Las percepciones del federalismo.*
- 81/96 MAJO, Joan: *Economía, tecnología i atur: una perspectiva europea.*
- 82/96 BALLESTER, David: *La Unió General de Treballadors de Catalunya durant la Segona República (1931-1936).*
- 83/96 ROCARD, Michel: *Proyecto de informe sobre la reducción del tiempo de trabajo.* Comisión de Asuntos Sociales y Empleo. 8 de mayo de 1995.
- 84/96 PONT, Josep: *El Moviment per a la solidaritat i les ONG de Desenvolupament: crisi o reptes des d'una nova perspectiva?.*
- 85/96 BEL, Germà: *Desigualdad social, redistribución y Estado del Bienestar.*
- 86/96 CARBONELL, Josep Maria: *Socialisme i cristianisme: més enllà del diàleg.*
- 87/96 COLOMÉ, Gabriel; Miquel ICETA; Josep Maria VALLÈS: *Seminari sobre la Reforma Electoral.*
- 88/96 HARTMANN, Heidi: *Un matrimonio mal avenido: hacia una unión más progresiva entre marxismo y feminismo.*
- 89/96 INTERNACIONAL SOCIALISTA: *Resolució general del XX Congrés de la Internacional Socialista.* Nova York, 9-11 de setembre de 1996.
- 90/97 BRICALL, Josep Maria: *La Universitat del futur.*
- 91/97 INTERNACIONAL SOCIALISTA: *Una nueva Internacional para un mundo nuevo. Reunió del Comité de la Internacional Socialista.* Roma, 20-21 de gener de 1997.
- 92/97 SPINI, Valdo: *Carlo Rosselli i Barcelona.*
- 93/97 PORRAS, Antonio J.: *El principio de solidaridad ante el desafío de la complejidad territorial.*
- 94/97 FINA, Lluís; Alfred PASTOR: *Obstacles a la creació d'ocupació a Espanya*
- 95/97 VALCÁRCEL, Amelia: *Feminismo y políticas de gestión.*
- 96/97 ZALDÍVAR, Carlos A.: *Política y globalización.*

- 97/97 PARTIDO SOCIALISTA EUROPEO: *Declaración de Malmö*. 5-6-7 de juny de 1997.
- 98/97 JÁUREGUI, Ramón: *Nuevas formas de organización laboral y reparto de trabajo*.
- 99/97 MONTABES, Juan, CORZO, Susana: *La mediación de la prensa en la representación del sufragio en Andalucía: el voto cautivo*.
- 100/97 ALEMA, Massimo; Toni BLAIR; Ingvar CARLSSON; Jacques DELORS; Michel ROCARD: *Antología de textos per a la renovació del socialisme democràtic europeu*.
- 101/97 TORRES VELA, Javier: *Andalucía en el estado autonómico*.
- 102/98 EGEA, Francisco: *El futuro del empleo: entre los mitos y los dogmas*
- 103/98 MARAGALL, Pasqual: *L'etapa nova del catalanisme*.
- 104/98 DE PUIG, Lluís Maria: *Catalunya dins l'Europa federal*.
- 105/98 MORENO, Luis: *La federalización de la España de las autonomías*.
- 106/98 COLOMÉ, Gabriel: *Una anàlisi dels delegats del VIII Congrés del Partit dels Socialistes de Catalunya*.
- 107-108/98 *Documents de la Unitat Socialista*.
- 109/98 ARMET, Lluís: *Notes sobre la reforma del Senat*.
- 110/98 MOLAS, Isidre: *Vint anys d'història del PSC*.
- 111/98 BEL, Germà: *Posprivatización, reforma regulatoria y beneficios de los consumidores: ¿'laissez faire' versus competencia?*.
- 112/98 MOLL, Aina: *La llengua catalana a les portes del segle XXI*.
- 113/99 ANDERSEN, Gosta Esping: *The sustainability of welfare states into the 21st century*.
- 114/99 CLOS, Joan: *20 anys d'ajuntaments democràtics*.
- 115/99 BORJA, Jordi: *Documento-resumen del Informe propuesta sobre la ciudadanía europea*.
- 116/99 NEL-LO, Oriol: *Notícies de Barcelona. Reflexions sobre el futur de la ciutat*
- 117/99 FLAQUER, Lluís: *La familia en la sociedad del siglo XXI*.
- 118/00 MARAGALL, Pasqual: *Discurs al parlament de Catalunya*.
- 119/00 CAMPS, Victòria: *Democràcia paritària*.
- 120/00 SEYD, Patrick: *New Labour: A Distinctive Third Way?*.
- Número especial: *Estatuts del PSC: 1978-1996*.
- 121/00 VAN PARIJS, Philippe: *Basic Income: Guaranteed Minimum Income for the 21st Century?*.

- 122/00 ZAPATA-BARRERO, Ricard: *La relació entre els immigrants i les Administracions: Onze temes bàsics per a debatre polítiques d'integració*
- 123/00 GRUNBERG, Gérard: *El socialisme francès i la Tercera Via.*
- 124/01 SAWYER, Tom: *Canvi cultural i organitzatiu: el cas del Nou Laborisme.*  
Entrevista realitzada per Francesc Trilla.
- 125/01 ATKINSON, Sir Tony, *La lluita contra la pobresa: cap a un marc europeu de referència?.*
- 126/01 CASALS, Xavier, *Europa: Una Nova Extrema Dreta.*